

lélet- és hangváltásai, a majd a jelenről, majd Dózsa seregéről, majd pedig általános kérdésekről szóló lírai és epikai részeknek bonyolult és részben önkényes egymásba-ízelődései. A mindent egyszerre elmondani akarás, a feltoluló kérdések, a megelevenített képek sokasága és mindezzel kapcsolatban a sokszoros szóösszetételek és bonyolult mondatszerkesztések gyakorisága néha alig követhetővé nehezíti költeményeit, e zavaró körülményt pedig még fokozza a biológiai lét világából vett képeknek nemegyszer már fásasztó egyhangúsága. Lírai alkotásaiban is megvan ez: különösen olyanokban, mint A virágok hatalma, vagy a kötetcímadó ciklus más, hosszabb darabjai. József Attila találó kifejezését idézve pedig: az igazán művészi versnek „minden pontja archimédeszi”, azaz a mű egészéből ki nem vehető, semmi mással nem helyettesíthető. Juhász Ferencnek vannak költeményei, melyekről ez korántsem mondható el, sőt: teljesebb művészi élményt adnak a belőlük kivett, egymás mellé állított részletek, mint az egész mű.

Pedig nem csupán kezdeti korszakának tökéletesebben formált versei tanúskodnak írójuk szerkeszteni tudásáról, hanem olyan későbbi, immár nagyon is differenciált látásmódról tanúskodó, de anyagukon mégis úrrá levő, abba határozott rendet vivő alkotások, mint a Tanya az Alföldön, Babonák napja, csütörtök vagy e kötetében nem szereplő késői költeménye: Ady Endréről mintázott portréja, (Sajnálatos egyébként, hogy az utóbbi évtized alkotásai csak e válogatott kötetben kaptak — vagy nem kaptak — helyet.) Ezekből a költeményekből olvasható ki leginkább a további fejlődés útja. A szertelenséget, a „korlátlan lét”-et A tékozló ország egyik részletében a halállal azonosította Juhász Ferenc. „A halottak époszát megéltem. S míg a holtakkal nem leszek egy-színű, az élet époszáért leszek tiszta, hű” — írja szinte válaszul az előbbiekre. A halottak époszának zárósaiban. Ennek az ars poeticának az útmutatása szolgálhat legbiztosabb vezérfonalul a továbbiakban. A szarvassá vált fiú kiáltozása, a Vers négy hangra szenvedélyes és magával ragadó szépségű soraihoz hasonlólt aligha lehet önisméltés veszélye nélkül alkotni. És ha igaz is, hogy a „most”, az „itt” partikularitásából a művésznek a végtelen felé kell tágitania költészetének világát, ugyanígy igaz az is, hogy a művészet nem nélkülözheti a „most”-ok és „itt”-ek határozott nézőpontjait.

Lehetne még sok mindent mondani e kötetéről, ami azonban már meghaladná egy bírálat feladatát és terjedelmét. Egy életműnek is beillő verstermből ad válogatást a Virágzó világfa — erről az életműről már az irodalomtörténetírás hivatalos részletesebb jellemzést adni. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965.*)

TAMÁS ATTILA

AZ OROSZ LÍRA SZÁZADAI

RAB ZSUZSA: SÁRKÁNYÖLŐ

A magyar műfordítás történetében szinte törvényszerűnek tűnik már, hogy költőink több nyelvterületről válogatják ki az egyéniségüknek, érdeklődésüknek megfelelő anyagot — természetesen engedve a kor ízlésbeli nyomásának. Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc klasszikus és modern költőket meg-szólaltató sokoldalúsága nagy érdemeik mellett akadályozta is őket egy-egy nemzeti irodalom mélyebb bemutatásában. Az orosz költészet háttérbe szorítása társadalmilag-történelmileg is törvényszerű volt, s ez részint a gazdag orosz líra leszűkített ismertetésében, részint nyelvi nehézségek miatt a fordítások harmad- sőt negyedrendűségében konkretizálódott. A modern műfordítás specializálódási törekvései ilyenformán a

felszabadulás körül jelentkeztek először. Úttörő jellegű munka volt Győri-Juhász Jenő *Orosz költők antológiája* című műve, mely hatvanegy költő tolmácsolásával először tárta fel mélységeiben az orosz és — anyag híján vázlaiban — a szovjet líra gazdagságát. Folytatása azonban, sajnos, hosszú ideig nem következett, illetőleg kimerült az egyes régi és újabb költőket bemutató válogatásokban. Ezért üdvözölhetjük nagy örömmel és megkülönböztetett érdeklődéssel a magát az orosz költészet fordítására specializáló Rab Zsuzsa *Sárkányölő* című kötetét, melynek szerény alcíme *Az orosz líra századaiból*.

A szerző rövid előhangban világítja meg a könyv célját: legkedvesebb orosz

költői legkedvesebb verseinek egy kötetbe terelésében. A valóságos érték több ennél. Azzal, hogy a dús és ragyogó orosz népköltészet és a XX. századi líra széles körű, a már ismert múlt századi nagyságok alkotásainak körültekintő válogatása mellett néhány ismeretlen vagy elmosódott arcot is megvilágít a hozzáértő gondos munkájával, képes megéreztetni egy nemzet költészetének folytonosságát, megláttatni hegyormainak és szelidebb dombjainak intim színességű tájjá egybeolvadó szépségeit.

A kötet felépítésében és hangulati egységében rendkívül nagy szerepet juttat Rab Zsuzsa a népköltészetnek, illetve egy eddig magyar nyelven hozzáférhetetlen területnek, az egyházi énekeknek is. E bemutatás jelentősége abban rejlik, hogy nem l'art pour l'art jellegű, nem egzotikum akar lenni, de alap az orosz líra megértéséhez. Kimagaslik a fordítások közül a híres bilina *Szadko* mesés életéről, a *Fiatal apáca* megkapó naivitású története, de hű tartalmi-formai tolmácsolásban zengenek föl a többi dalok is.

A klasszicizmus mesterei, Szumarokov és Gyerzsavin után a szentimentalizmus ezeddig nálunk kevésbé ismert karamzini ízeit idézi meg, majd átkanyarodik a romantika világába: Zsukovszkij *Dal*-a csendül fel új, Demény Ottó fordításánál egyszerűbb, de egyszersmind nem enjambement-okkal modernizáló, hanem lezárt sorvégeivel és formai megoldásaival (Hogy élj, reménység, kérhetem még? Hogy légy a múltnak, mondhatom?) hívebb tolmácsolásban, azután az eléggé jelentéktelen Panajev költeményének végeztén a puskinsi líra mindig szívesen olvasott nagy alkotásának, az *Ósz*-nek szuggesztív erejű és puskinsi könnyedségében is súlyos gondolatiságú magyar versével ragadja el az olvasót. Jeszenyin lírájának múlt századbéli elődje, Kolcov és a Fet-triáshoz tartozó idillikus Polonszkij egy-egy versben szólal meg; a középpont, s egyben előzmény a modern költészethez Fet művészte, mely Rab Zsuzsa fordításában alakul immár irodalmunk részévé. Az alig ismert Konsztantij Szlucsevskij *Kívégzés Genovában* című verse (Győri-Juhász *Kívégzés után Genfben* címmel fordította, tévesen), a szimbolista Anynyevskij *Nocturnó*-ja reprezentálja. E sorba még hangulata szerint is nehezen illik a Gorkij-vers *Markó legendája*, hiszen utána a szintén szimbolista Zinaida Gippiusz finom, női lírája csendül meg. Bunyin és Brjusov jól válogatott verseit ismét magyarra még nem fordított költők nevei követik: az akmeista Mihail Kuzmin és a futurista Hlebnyikov.

A súlypont, mint látható, a XX. századra esik. Két költőnő, az akmeistáktól induló Ahmatova és a futurizmusból kinövő Cvetajeva, valamint Paszternak és az újra fölfedezett Oszip Mandelstam mellett a két nagy: Majakovszkij és Jeszenyin magaslik ki az első évtizedek irodalmából. A Majakovszkij-vers: *Pétervár utolsó meséje* azt bizonyítja, hogy Rab Zsuzsa képes a markánssabb költemények fordítására is, és új színnel tudja gazdagítani a revízióra szoruló Majakovszkij-tolmácsolásokat. Egyben megmutatja, hogy azért közelebb áll a szívéhez Jeszenyin, akit 24 régebbi fordítás mellett két újabb képvisel: a *Falusi szertartáskönyv* misztikusságában is forradalmi versszakai és *A csavargó vallomása*, mellyel Jeszenyin egy eddig meg lehetőségen elhanyagolt korszakának kiemelkedően legnagyobb verse látott napvilágot magyarul. A fordítás legnagyobb értéke, egyben Rab Zsuzsa művészetének alapvető jellemvonása, a pasztell-szerű képek kiváló tolmácsolása, most szerencsésen fonódott össze a jeszenyini „huliganizmus” keményebb hangjaival.

A szovjet költőnemzedékek egymásutánisága jelzi azt is, hogy a legújabbak hangja már ott rejtőzött potenciálisan Bagrickij és Zabolockij sokáig egyoldalúan ismertetett lírájában. A legidősebbeket két formaművész: Szemjon Kirszanov és Leonyid Martinov képviseli. Az előbbi költeménye, a *Kongó üres ház* remekül eltalált hangulatiságával lep meg, kár, hogy az eredeti bravúros verselés tömörségét (*O pusztói dom, Sztraszno zsity nyom*) nem sikerült átmenteni a fordításba: *Kongó üres ház. Ténferegve De szörnyű járni-kelni benne*. A legfiatalabb nemzedék lírája e kötetben is bebizonyítja, hogy a mai orosz költészet is világirodalmi szintű. Különösen jól reprezentálja ezt a korszakot a Vinokurov- és Voznyeszszkij-fordítások modern hangvétele. Rab Zsuzsa tolmácsolásában is előbukkannak a voznyeszszkiji formajátékok rikító színei (*Roppant, dübörgő tam-tam-dobok rokkant* sírása vagyunk...), de a legnagyobb érték a mély intellektualitású átéltség, mely legmagasabb fokát, érzésünk szerint, a *Mesterek* szinte már klasszikusnak nevezhető fordításában éri el. Értelmetlen viszont, hogy miért cseréli fel a kötet a két beatnik-monológot, melyek közül minden eddigi kiadásban a *Gépek lázadása* szerepelt másodikként.

A már külföldön is hódító nevek után három kedves és tehetséges fiatal költőnő arcképeivel zárul a könyv. Maja Boriszova, Svetlana Jevszejeva és Novella Matvejeva négy verse is záloga annak a folytonosságnak, mely az orosz irodalom sajátja, és amely e szubjektív vá-

logatásának jelzett, de mindenképpen megkapó hangulatú kötet egységét adja. Rab Zsuzsa fordítói tevékenységének állandó bővülése, képtchnikájának változatossága és az a képessége, hogy azonnal reagál az orosz költészet minden újabb gazdagodására, biztosítéka állandó fejlődésének, melynek a *Sárkányölő* egy

összegezésre alkalmas, de egyben továbbmutató állomása is.

A színvonalas kötet kiállítása méltó a tartalomhoz és a szegedi nyomdát dicséri: az ünnepi könyvvhéten valóban ünnepi könyvet adott az olvasók kezébe. (*Magvető Könyvkiadó, 1965.*)

VERESS MIKLÓS

FEJLŐDÉSRAJZ ÉS ESZTÉTIKAI TANULMÁNY

KASSÁK LAJOS: EGY LÉLEK KERESI MAGÁT

Hitvallás? Regény? Műhelytanulmány? Esztétikai vagy pszichológiai értekezés? Ez is, az is — sajátos műfajú, megkapó könyv. A kritika megszokott módszereivel nehezen megközelíthető.

Dorogi Károly, „háta mögött le nem becsülhető sikerekkel még mindig ígéretekkel a jövőre”, életének egy pillanatában úgy érzi, „a terhek megsokasodtak fölötte, s az utak összeszűkültek.” Egy műgyűjtő estélyén vagyunk, a harmincas évek tipikus alakjai között. Innen indul a lélek önmaga keresésére, hogy a regény végén ehhez a konklúzióhoz jusson: „Ha képeimmel elkészültem, rájuk sem szeretek nézni... szeretném már elhagyni vacak és gyámoltalan önmagammat is.”

Közben a festő újabb és újabb kísérleteinek, de egyben újabb és újabb emberi és művészi kudarcainak vagyunk tanúi.

A regény szituációk sorozata, melyekben a szereplők kifejtik a művészeiről alkotott véleményüket. Ennyiben az esszéhez, vagy a filozófiai dialógusok műfajához áll közel. De több ennél. Szigorúan komponált cselekménye van, kitűnően jellemzett alakokat vonultat fel, sorsokat mutat be. S végül korrajz: a benne szereplő művészek emberi sorsa, tépelődése, a vitáikon elhangzó esztétikai nézetek a társadalomról vallanak.

Dorogi válságának története két pólus közt feszül, ez egyben a regény két szerkezeti csomópontja. Jutka, a finom és művelt, irigyelt úriasszony majdnem szerelmet vall Doroginak — így indul a történet. A vele folytatott beszélgetések ébresztik a festőt saját emberi és művészi válságának tudatára. „Maga is azok közül való, akik két életet élnek egyszerre” — mondja az asszony. „Azt már magam is észrevettem, hogy egy fehér angyal és egy fekete angyal viaskodik bennem állandóan. De mindketten értem harcolnak” — felel Dorogi, s

azokra panaszkodik, akik élete ellen törnek. „Nem az ellen az életem ellen, hanem a másik ellen, ami szabad és független szeretne lenni.”

A másik pólus Dorogi utolsó szerelme, Virág, aki a festő utolsó hónapjainak, végső kifakadásainak, vívódásának és véletlen halálának tanúja. „Egészen olyan szeretnék lenni, amilyenek te kívánsz engem, és téged olyannak szeretnék látni, amilyen lenni kívánsz magadnak” — mondja a mesternek.

Dorogi küzdelme önmagával és a világgal nem áll egyedül a regényben, útja tipikus. Ahhoz a generációhoz tartozott, mely megcsinálta az új piktúrát. Közülük már csak hárman állják a sarat. Nemzedéktársainak, Partosnak és Balaginak mélyrehullása, a közöny és értetlenség légkörében való vergődése aláhúzza Dorogi belső tragédiájának általános érvényét. Hősét úgy jellemzi az író, mint aki hű maradt a világváros kültelkéhez, s aki „még mindig a kitagadottak és meggyalázottak közé számítja magát”. A kor Magyarországnak azonban nem erre a hűségére van szüksége. Olyan figurák bizonyítják ezt, mint a „szőke elefánt”, a műgyűjtő mecénás, aki így okolja meg, mért nem akar képet venni Partostól: „Értse meg, félek a képeitől! Nagyon komoly festőnek tartom de lázadó.”

Kassák biztos kézzel használja a modern regény eszközeit. A műben nincs fölösleges elem: a belső monológok, a felmerülő emlékképek különböző aszociációsíkok részeivé válnak, melyek a hős lázalmában, a halálos ágyon kapcsolódnak össze, válnak jelképpé, egy mélyebb értelem hordozóivá. Ilyen vissza-visszatérő motívum a gyermekkorból őrzött dédelgetett emlék, a cirkusz lépcsőjén fellépő lány víziója.

Az író bölcsessége, fölülnyes pszichológiai tudása szép részletekkel ajándékozta meg az olvasót. Ilyen pl. az a